

SPIS

SØNDERBALLE

Frugttræer og bænke i landskabet - Obstbäume und Bänke in der Landschaft

Landskabet

Vores område rummer mange kvaliteter. Kysten, skove, søer og vandhuller samt variationen i landbruget byder sammen med et spændende bakte terræn, og en hyggelig gammel gårdlandsby på mange oplevelser i landskabet. Kystlandskabet er langt overvejende præget af en uberørt og en naturtilstand, der står i stor kontrast til det landbrugslandskab, der karakteriserer Haderslev kommune. Ved kysterne kan vi opleve naturens dynamiske processer omdanne skrænter og strande uden menneskets indgriben.

Kysterne ved Sønderballe er udpræget ubeboede på nær campingområdet ved Sønderballe Strand og Gåsevig Strand, samt sommerhusområdet ved Sønderballe Strand.

Spiselige planter

Langs den afmærkede rute finder du i sæsonen mange spiselige planter, der hører til vores lerede jord og kysten. Du finder brombær i august, slåen og hasselhødder i oktober og mange spiselige urter langs stranden.

Om Spis Sønderballe

I Sønderballe mødes vi om interessen for naturen, landskabet, planter - og det, at høste naturens madkammer. I perioden 2015-2016 har en gruppe lokalfolk sat bænke op ved udkigspunkter. Og så har vi plantet og passet et antal frugttræer langs stier og veje i ørklivet. Alt sammen til glæde for os selv og alle turister der færdes i området hvert år.

Frugttræerne

Træerne er blevet plantet i 2015 og 2016 og derfor varer det nogle år endnu, før vi kan forvente at kunne høste frugter. Vi har købt solide træer - fortrinsvis fra en økologisk frugtåver på Fyn. Træerne er plantet af lokale med tilladelse fra lodsejere og kommunen.

Kulturhistorie

I Sønderballe er der altid boet mennesker. I området findes rester fra bopladser fra både tidlig stenalder, stenalder, bronzealder, jernalder, vikingetid - og vi regner med at Sønderballe gårdlandsby har eksisteret med dens nuværende placering siden 1200-tallet - med landingsplads ved Sønderballe Strand. Det vil sige, at der altid været folk i området, der har høstet naturens spisekammer - både fra kyst, sø, skov og ager. Jorden har været opdyrket siden bronzealderen. Fra jernalde-

ren og frem til slutningen af 1700-tallet lå næsten alle gårde og huse i landsbyer, og der var kun meget lidt spredt bebyggelse uden for landsbyerne. Landsbyerne lå typisk inde i landet som følge af den "kystflugt", der skyldtes angreb fra vendere og vikinger, hvilket til gengæld gav plads for de kystskove, der er så værdifulde for vores landskab i dag. Skoven på Sønderballe Hoved er da også en "bønderskov", hvilket vil sige, at den består af mange mindre matrakter, som ejedes og stadig ejers af bønderne i Sønderballe. Sønderballe, udgør en fin, tæt helhed. Dette skyldes ikke mindst, at gårdene i landsbyen i mindre grad blev udflyttet ved Udsiftningen i 1770-1800, hvilket er karakteristisk for mange landsbyer i den østlige del af Sønderjylland.

Færdselsregler

Hele området i Sønderballe er privat ejet. Det gælder både skove, arealer langs kysten og markerne, der dyrkes. Vi glæder os over jeres besøg og ønsker jer gode oplevelser i vores landskab - efterlad kun fodspor.

Ruten

Du har mulighed for at gå fra vandrestien, Caminoen, på Haderslev Næs gennem stisystemet i Sønderballe til Kaløstien. For ruten på stranden gælder det, at der kun er færdsel på hele ruten, når vandstanden er 30 cm under normal vandstand - så hold øje med det på DMI.dk. Kysttræerne er de mest "vilde" oplevelser, du får på din vandretur i Sønderballe - og der er skønne hav-oplevelser i vente med udsigter til modstående kyster. Tag solidt fodtøj på - stenene langs kysten er tit fedtede.

Ovenfor kystskrånten ud til Gæner Bugt er der en vandrerute i markanten. Der er tale om en nedtrådt sti - en trampesti. Om vinteren er den ikke altid tydelig - men hold dig i markanten - og pas på hvor du går. I vinterhalvåret er der risiko for jordskred.

Uanset vejr er ruterne i Sønderballe altid en gå tur værd. Der er mange steder pragtfulde udsigter - og her har vi sat en bænk. Så kan man sidde et øjeblik og nyde hav, landskab, marker, frugttræer - og, at være til. Fra bakken mellem Gæner og Diernæs Bugt er der en særlig fantastisk udsigt til hav på begge sider af bakken - og til Løjt Land, Nord Als og Barsø.

Die Landschaft

Unser Gegend hat viele Qualitäten. Die Küste, Wälder, Seen und Wasserläufe, sowie die Variationen in der Landwirtschaft bieten zusammen mit einem spannenden hügeligen Gelände und einem gemütlichen altem Bauernhof viele Erlebnisse in der Landschaft.

Die Küstenlandschaft ist überwiegend von einer Unberühr - theit und einem Naturzustand geprägt, im starken Kontrast zur Landwirtschaftslandschaft, die die Gemeinde Hadersleben charakterisiert. An den Küsten können wir erleben, wie die Natur durch dynamische Prozesse Steilküsten und Strände verändert ohne menschliches Eingreifen. Die Küsten in Sønderballig sind ausgeprägt unbewohnt, bis auf die Campingplätze am Sønderballiger Strand und Gåsevig Strand, sowie dem Sommerhausgebiet am Sønderballiger Strand.

Essbare Pflanzen

Entlang der markierten Rute findest du in der Saison viele essbare Pflanzen die heimisch sind auf unseren lehmigen Böden und Küsten. Du findest Brombeeren im August, Schlehle und Haselnüsse im Oktober und viele essbare Kräuter am Strand.

Über Iss Sønderballig

In Sønderballig versammeln wir uns um das Interesse für Natur, Landschaft, Pflanzen und dem Ernten der Esskammer der Natur. Im Zeitraum 2015-2016 hat eine Bürgergruppe Bänke an Aussichtspunkten aufgestellt. Und wir haben viele Obstbäume gepflanzt und gepflegt an Wegen und Straßen im Gebiet unserer Eigentümergemeinschaft. Alles zur Freude von uns selbst und allen. Touristen, die jedes Jahr in der Gegend unterwegs sind.

Kulturgeschichte

Im Gebiet der Eigentümergemeinschaft von Sønderballig gab es schon immer Menschen - Das Gebiet enthält Reste aus Siedlungen aus jeweils der frühen Steinzeit, Steinzeit, Bronzezeit, Eisenzeit, Wikingerzeit - und wir vermuten, dass Sønderballig als Bauernhofdorf auf dem heutigen Standort seit dem 13. Jahrhundert existiert hat - mit Landungsplatz am Sønderballig Strand. Somit hat es immer Menschen in der Gegend gegeben, die die Speisekammer der Natur geerntet haben - sowohl von Küste, See, Wald und Acker. Der Boden ist seit der Bronzezeit bewirtschaftet worden. Von der Eisenzeit bis zum Ende des 17. Jahrhunderts lagen fast alle Bauernhöfe und Häuser in Dörfern, und es gab nur sehr wenige

verstreute Bebauungen außerhalb der Dörfer. Die Dörfer lagen typisch inländisch als Ergebnis der "Küstenflucht", aufgrund von Angriffen von Wenden und Wikingern, welches wiederum Platz für die Küstenwälder bietet, die heute so wertvoll für unsere Landschaft sind. Der Wald auf der Sønderballiger Halbinsel ist ein "Bauernwald", der aufgeteilt ist in vielen kleiner Parzellen, die ursprünglich, und immer noch, im Besitz der Bauern von Sønderballig sind. Sønderballig ist eine schönes, dichtes Ganzes. Dies liegt nicht zuletzt daran, dass die Bauernhöfe im Dorf in geringerem Maße durch den Bodentausch um 1770-1800 verlagert wurden, welches sonst so charakteristisch ist für viele Dörfer im östlichen Teil von Südjütland.

Verkehrsregeln

Das ganze Gebiet von Sønderballig ist in Privatbesitz. Dies gilt für Wälder, Gebiete entlang der Küste und den bewirtschafteten Felder. Wir freuen uns auf Euren Besuch und wünschen Euch gute Erlebnisse in unserer Landschaft - hinterlasst nur Eure Fußspuren.

Die Routen in Sønderballe

Es ist möglich vom Wanderweg, dem Camino, auf dem Haderslev Næs durch das Wegesystem in Sønderballe zum Kaløstien zu gelangen. Die Route am Strand ist nur bei einem Wasserpegel von 30 cm unter dem normalen Wasserstand auf der gesamten Strecke zugänglich - also behalte DMI.dk im Auge. Die Routen an der Küste sind die "wildesten" Erlebnisse bei Wanderung in Sønderballe - und es erwartet dich schöne Erlebnisse an der See mit Aussicht auf die gegenüberliegenden Küsten. Ziehe feste Schuhe an - die Steine entlang der Küste sind oft rutschig.

Oberhalb vom Küstenhang zur Gæner Bugt verläuft ein Wanderweg am Feldrand. Es ist nur ein Trampelpfad. Im Winter ist der Verlauf nicht immer Eindeutig - aber halte dich am Feldrand - und pass auf wo du gehst. In den Wintermonaten besteht die Gefahr von Erdbeben.

Bei jedem Wetter sind die Routen in Sønderballe eine Wanderung wert. Es gibt viele schöne Aussichtspunkte - und dort haben wir Bänke aufgestellt. Man kann einen Weile sitzen und das Meer, die Landschaft, die Felder, die Fruchtbaume genießen - und sein. Von der Anhöhe zwischen der Gæner und Diernæs Bucht hat man einen fantastischen Blick auf das Meer auf beiden Seiten der Halbinsel - und bis nach Løjt Land, Nord Als und Barsø.

Placering	Art / Species / Spezies	Sort	Blomstring / Flowering / Blüte	Host / Harvest / Ernte	
1	Blomme / Plum / Pflaume	Grøn Reine Claude	April	September	
	Blomme / Plum / Pflaume	Orange Reine Claude	April	September	
	Blomme / Plum / Pflaume	Hanita	April	September	
	Blomme / Plum / Pflaume	Jubilæum	April	September	
	Kvæde / Quince / Quitte	Konstantinobel	Maj	Oktober	
	Kvædepære / Quincepear / Quittebirne	Kvæde/pære hybrid	Maj	Oktober	
	Blomme / Plum / Pflaume	Rosinblomme	April	September	
	2	Pære / Pear / Birne	Hærepære	Maj	September
		Pære / Pear / Birne	Gråpære	Maj	September
		Pære / Pear / Birne	Pierre Cornelle	Maj	September
Pære / Pear / Birne		Grev Moltke	Maj	September	
Pære / Pear / Birne		Carola	Maj	September	
Abrikos / Abricot / Aprikose		Hargrand	April	Juli/Aug	
Abrikos / Abricot / Aprikose		Tomcot	April	Juli/Aug	
Fersken / Peach / Pfirsich		Avalon	April	Juli/Aug	
Fersken / Peach / Pfirsich		Riga	Juli/Aug	Juli/Aug	
Sort Morbær / Mulberries / Hafidorn		Pieter	Maj	Juli	
3	Figen / Fig / Feige			September	
	Bærmisspel / Juneberry / Juneberry	Amelanchier lamarckii	April	September	
	Æble / Apple / Apfel	Rød Aronia	Maj	September	
	Æble / Apple / Apfel	Rød Boskoop	Maj	Okt - April	
	Surkirsebær / Sour cherries / Sauerkirnschen	Kelleris 16	Maj	August	
	Sødkirsebær / Sweet cherries / Südkirschen	Schneiders späte knorpel	April	August	
	Sødkirsebær / Sweet cherries / Südkirschen	Hedelfinger	April	August	
	Æble / Apple / Apfel	Redlove Calypso	Maj	September	
	Æble / Apple / Apfel	Redlove Era	Maj	September	
	Bukketorn / Wolfberry / Bocksdorn	Gøjbær	Hele sommer	September	
Aronia / Aronia / Aronia	Aronia Melanocarpa	Maj	September		

Placering	Art / Species / Spezies	Sort	Blomstring / Flowering / Blüte	Host / Harvest / Ernte	
4	Pære / Pear / Birne	Pepi	Maj	September	
	Pære / Pear / Birne	Carola	Maj	September	
	Pære / Pear / Birne	Gråpære	Maj	September	
	Pære / Pear / Birne	Moltke	Maj	September	
	Pære / Pear / Birne	Clara Frijs	Maj	September	
	Æble / Apple / Apfel	Astrid	Maj	August	
	Æble / Apple / Apfel	Discovery	Maj	August	
	Spiselig Tjørn / Thorn / Essige Hagedorn	Crataegus Mexicana "Bellana"	Maj	Oktober	
	5	Spiselig Tjørn / Thorn / Essige Hagedorn	Crataegus Arnoldiana "Zbigniew"	Maj	September
		Hjertenød / Heart nut / Herznuss	CWS		Oktober
Hjertenød / Heart nut / Herznuss		Kalmar		Oktober	
6		Valnød / Walnut / Walnuss	Grøndal		Oktober
		Valnød / Walnut / Walnuss	Rita		Oktober
		Valnød / Walnut / Walnuss	Milota10		Oktober
		Valnød / Walnut / Walnuss	Rote Linzer		Oktober
		Kastanje / Chestnut / Kastanie	Precose de Vand	Juli	Oktober
		Kastanje / Chestnut / Kastanie	Marigoule	Juli	Oktober
		Hasselnød / Hazelnut / Haselnuss	Lamberts Filbert	Jan - Apr	Oktober
	Hasselnød / Hazelnut / Haselnuss	Cosford	Jan - Apr	Oktober	
	Hasselnød / Hazelnut / Haselnuss	Butler	Jan - Apr	Oktober	

Spiselige vilde bær og frugter i Sønderballe området:
Fuglekirsebær, Slåen, Alm. Hvidtjørn, Brombær, Korbær, Hindbær, Hunde-Rose, Hybenrose, Alm. Røn, Stikkelsbær, Æble, Skovabild, Alm. Hylde, Hassel.

Diernæs Bugt

- 1 Blomme, kvæde, kvædepærer og rosinblomme. Plum, quince, quincepear and raisinplum. Pflaume, quitte, quittebirne og rosinepflaume.
- 2 Pærer, abrikos, fersken, sort morbær og figen. Pear, abricot, peach, black mulberries and fig. Birne, aprikose, pfirsich, schwarz maulbeeren und feige.
- 3 Bærmisspel, æbler, kirsebær, bukketorn og aronia. Juneberry, apple, cherry, wolfberry and aronia. Bærmisspel, apple, kirschen bocksdorn und aronia.
- 4 Forskellige pæresorter og æblesorter. Different sorts of pear and apple. Verschiedene binnensorten und apfelsorten.
- 5 Spiselig tjørn - 'Bellana' og Zbigniew'. Edible thorn - 'Bellana' and Zbigniew'. Essige Hagedorn - 'Bellana' und Zbigniew'.
- 6 Hjertenødder, valnødder, hasselnødder og spise kastanje. Heart nuts, walnuts, hazelnuts and edible chestnuts. Herznuss, walnuss, haselnuss und kastanie.

● Hjertestarter / Defibrillator
■ Vejbod / Stall / Verkaufstand
★ Bænke / Benches / Bänke
📍 Udsigtspunkt / Viewpoint / Aussichtspunkt
ℹ Informationsskilt / Information sign / Informationstafel

— Nem / Easy / Leicht
— Middel / Medium / Mittel
— Svær / Difficult / Schwer